

FRIEDRICH KLÁRA

A zilahi rovásfeliratos Tuhutum emlékmű története

Első rész

Alapgondolat Fadrusz János szobrászművéstől:

„Írhat itt Magyarországon akárki holtig bántalom nélkül akármit, akármilyen betűvel, vagy akármilyen betűről, legyen az görög, latin, örmény, orosz; de merjen csak magyar betűről írni, okvetlenül meghurcolják, kigúnyolják és pedig vizsgálás nélkül, a fő dolog az: hogy rögtön le! ...mert nem a világpolgárság a nemzet ereje, hanem a nemzeti erők fejlesztése... Hát mondjanak, a mit akarnak, lásson ki-ki a maga útjára, de ha itt mindenki tehet, a mit akar, bántalom nélkül, akkor én is megkövetelem magamnak azt a jogot, hogy mint magyar ember a magyar őskort kutathassam, és a míg lélek lesz bennem kutatom is, de nem szócsatákban, hanem az életben.”

(Budapesti Hírlap, 1902. dec. 31, 358. szám.)

Tartalomjegyzék

Első rész:

1. Két emlékmű Zilahon
2. Somogyi, a fekete bárány
3. A nagy hármas: Fadrusz, Király, Tar
4. Az emlékmű avatása
5. Milyen madár a zilahi turul?
6. Az Akadémia felháborodik és Bizottságot hoz létre
7. Tar Mihály és fia vallatása – megfélemlítés

Második rész:

8. Négy temetés, alságos koszorúkkal
9. Ami nem fáj sem a korabeli lakájmédiának, sem az Akadémiának
10. A Tuhutum emlékmű romjai
11. Feltámadás – a turul visszazáll

12. Zilah város nevének eredetéről
13. Táltos ének – rovásírással
14. Szakirodalom, Jegyzetek

1. Két emlékmű Zilahon

1902. szeptember 18-a emlékezetes nap volt mind Zilah város polgárai, mind felvidéki származású nagy szobrászművészünk, Fadrusz János életében. Ezen a napon az ő két gyönyörű, a Kárpát-medencei műalkotásokat gazdagító szobrának avatása történt.

Wesselényi-szobor.
Üdvözlő Zilahról.
Seres Samu kladása, Zilah.

Fadrusz János: Wesselényi Miklós szobra (Forrás: <https://kepeslapok.wordpress.com/2013/01/02/zilah/>)

Az egyik annak állít emléket, amikor báró Wesselényi Miklós 1848-ban felszabadítja jobbágyait. Szoborsors: 1935-ben a románok lerombolják, talapzatáról bivalyokkal elhúztatják a gyönyörű, szintén Fadrusz tervezte kovácsoltvas kerítéssel, lámpásokkal együtt. 1942-ben a bécsi döntés után újból felállítják, a kovácsoltvas kerítés és

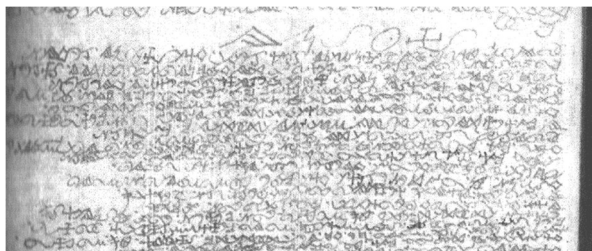
a lámpások nélkül, mert azok eltűntek. 1945 után több évre körüldeszkázzák. 2020-ban javítják, felújítják, a kerítés a lámpásokkal azonban még mindig nem került elő.

De itt most ebben a sorozatban a másik Fadrusz alkotás kap főszerepet, a Tuhutum emlékmű, mégpedig rovásfeliratai miatt. Tuhutum (Tétény) a hét vezér egyike, Anonymus Gesztájában is többször szerepel. A 22. részben írja Anonymus, hogy Tuhutum és fia, Horka elértek Zilahig, majd tovább haladva csatlakoztak Szabolcshoz és Tas-hoz. A szobor tehát annak az időszaknak állít emléket, amikor Tuhutum vezér Zilahban tartózkodott.

2. Somogyi, a fekete bárány

Az emlékmű rovásfeliratainak története azonban jóval a felavatása előtt kezdődött, mégpedig 1870-ben. Ebben az évben Somogyi Antal (1811 - 1885), a régi könyvek gyűjtője, a szatmári 12 pont szerzője, 1849-es halálraítélt hazafi, Bécsben megvette Cicero (római filozófus, író, Kr. e. 106 - Kr. e. 43) egy 1582-ben kiadott művét.

Somogyi Antal ebben a 16. századi könyvben a jegyzetelésre szánt üres lapokon 80 rovással írt „hegedűs éneket”, regösök, táltosok verseit találta, amelyek Hunortól, Magyartól a mohácsi vészig őseinkről, a vezérek koráról, Árpád-házi királyainkról szólnak és még néhány verset a 16. vagy 17. századi Komáromi Énekes Könyvből is.

Kova Áron diák írása a Cicero kódexben: Erdélyről (részlet Mandics György könyvéből)

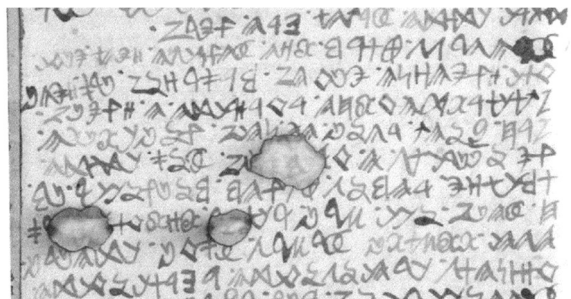
A regösök nevei: Hátszegi Pál, Zalai Péter, Székely Lajos, Pécsi Vitéz Mihály. Több vers alatt csak H betű van, ami a

Hegedűs szót jelenti. Ezeket az első bejegyzés szerint a Halom nemzetségű Kova Áron diák gyűjtötte és írta bele rovással a Cicero kötetbe, ezért Somogyi elnevezte Kova Áron könyvének.

A verseket Somogyi Antal átírta latin betűre és 1873-ban Aradon kiadta Régi magyar énekek címmel. Ezek között már szerepel az a hat táltos ének, amely majd Fadrusz János pogány oltárára kerül, bár nagy szobrászunk nem ebből a kötetből ismerte meg ezeket.

Miután a magyar művelődéstörténet egy fontos emlékééről volt szó, a Tudományos Akadémia nyelvvel és irodalommal foglalkozó egyes képviselői azonnal ráfogták az 1848-as hősré, hogy ő hamisította, írta be a rovásos részeket a Cicero Kódexbe. Somogyi még több rovásbeírásos könyvet gyűjtött össze, ezeket a névrokona, Somogyi Károly püspök által alapított szegedi könyvtárnak ajándékozta. Mandics György foglalkozik feldolgozásukkal, már öt kötete jelent meg erről.

Annak a könyvnek a címe, amelyből Fadrusz János a hat táltos éneket vette: Karacsay Kódex. Ez is Somogyi Antal rovásbeírásos gyűjteményéhez tartozott. Két 16-17. századi jogász könyvébe befűzött üres jegyzetlapokra írták, 68 oldalon 54 verset.

Karacsay Kódex: az Erdélyről című táltos vers részlete (Mandics György könyvéből)

Somogyi ezt a könyvet Karacsay Clemence erdélyi grófnőnek ajándékozta 1884 táján, mivel gyakori vendég volt nála és férjénél, lovag Rodakowsky József,

nyugalmozott cs. és kir. lovassági tábornoknál.

3. A nagy hármas: Fadrusz, Király, Tar

A Karacsay kódex később Dadai Király Pálhoz került. Ő több neves gimnázium, majd a Budapesti Állami Tanítóképezde magyar nyelv és irodalom tanára volt és a rovásírás tisztelője, kutatója, leleteinek gyűjtője. 1888 márciusában az Országos Régészeti és Embertani Társulat gyűlésén bemutatta rovás gyűjteményét, többek között a Karacsay grófnőről elnevezett könyvet is. Elmondta, hogy a benne lévő rovásírás több kéz munkája, nyelvezete 16-17. századi, sok ősmagyar szóval.

Fadrusz János, aki a Tuhutum emlékmű pogány oltárára szöveget keresett, először Anonymus leírását akarta rávésetni, amikor Tuhutum átkel a Meszes hegység hágóján (Szilágy megye). Megismerve a Karacsay kódexet, megkereste Király Pált, és a kódexből választott hat éneket.

Czirják Károlytól, a maroshévízi Urmánczy Nándor Egyesület elnökétől megkaptam Hegyesi Vilmos kolozsvári hírlapírónak a Magyar Polgár-ban 1902. szeptemberi 24-én közölt cikkét, ebben Fadruszt idézi: „Kerestem tehát olyan ódon betűformákat, amelyek legjobban illenének a régi történethez. Kerestemben akadtam rá Király Pál ősmagyar gyűjteményére, és a Karacsay Kódex gyönyörűsége, régi hegedűs énekeire...”

A Fadrusz János által kiválasztott hat táltos éneket a Somogyi Antal által 1870-ben vásárolt Cicero kódex és a későbbi Karacsay Kódex is tartalmazza rovásírással. A két megjelenés között több kisebb különbség van. A Cicero kódexben a verseknek külön sorban álló címe van a következő sorrendben: TÚZRÜL, FÖLDRÜL, VÍZRÜL, LEBEGŐRÜL (Levegőről), ISTENRÜL, ezek egymás után, majd kb. 10 verssel később

az ERDÉLYRÜL. Továbbá a Cicero kódexben az ERDÉLYRÜL c. ének négy sorral hosszabb, mint a Karacsay kódexben.

A Karacsay Kódexben a versek külön cím nélkül a következő sorrendben jelennek meg: ISTENRÖL, TÚZRÖL, FÖLDRÖL, VÍZRÖL, LEBEGŐRÖL (Levegőről), majd nyolc oldallal később az ERDÉLYRÖL. Egy másik különbség, hogy a Cicero Kódexben a táltos neve: Kátár, a Karacsay Kódexben Kádár. Ez is bizonyíték, hogy nem Somogyi hamisította a szövegeket. Mivel az eredeti forrásban, a Magyar Énekek-ben is Kátár van, bizonyára ez a helyes. Szerintem ez a Kátár, azonos Kattar kánnal, aki a Tárih - i Üngürüszen Hunor rokona és fővezére.

Itt most csak az Erdélyről c. versből másolok részleteket, ahogyan a <http://turulzilah.fw.hu/> honlapon megjelent.

„Hallgass fiam, öreg hegedűstül régi éneket, kit Erdélyről éneklek.

Magyarok nagy régen Szčitiábúl közül akarátul el-eredének,

Száz nyolc ágon le-ültek Dontónél, de onnat-is el-kelenek

(mint-) Hogy Turul intire Álmos a fejedelem mondotta: nem ez helenk; ott van Átila örökiben nagy legelet bőviben, havas hegyeken tulnan,

Lelik ott szép rakonaikot; maradttanak egyembe;

Nevezik Tuhutumot fő-vajdának mendenek nagy örültire.

Mend szereti vala, (mint-) hogy erős vitéz vala,

Mend-is védheti vala, hada ig sok nagy népe vala

Ezen-képen lén Tuhutum erdéli vajda.”

Fadrusz János tehát kiválasztotta a Tuhutum emlékműre a hat táltos verset a rovással írt Karacsay Kódexből. Mégsem a kódex rovásbetű formáival kerültek a versek a szoborra.

Itt lép színre a harmadik főszereplő, Tar Mihály. A Békés megyei Csorváson* született 1851-ben és 1938-ban hunyt el Omoron. Temes vármegyei, omori gazdálkodó, a rovásírás ismerője, korabeli terjesztője. Szerette a könyveket, Omoron

rajta és a papon kívül nem sok embernek voltak könyvei.

*Több forrásban a csorvási születési hely van. A Történelmi és Régészeti Értesítő 1902-ben Temesváron kiadott kötetében, a Tarral készített jegyzőkönyv alapján Békés-Gyulán született 1851. január 27-én. Vallása: Evangélikus református. (Az adatért köszönet Varga Mártának)

1901 decemberében Sinoros Szabó Sándor, Király Pál növendéke a Tanítóképzőben, a karácsonyi szünet idején Omorra utazott, hogy meglátogassa a református tanítót és érdeklődött, hogy vannak-e régi könyvei valakinek a faluban.

Tar Mihályhoz mentek, akinek könyvesládájában sok régi könyv és újság volt felhalmozva, pl. a kun Miatyánk, kun betűkkel. Ekkor mutatta meg a rovásírást is Sinoros Szabónak, mondván, hogy azt atyjától, nagyatyjától tanulta. Sinoros kért egy rovás ábécét és hazatérve, átadta Király Pálnak, aki 1902 májusában rovásírásos levelezésbe kezd Tar Mihállyal.

Király és Fadrusz elhatározzák, hogy nem a Karacsay kódex gömbölyded, nehezen véshető betűi kerülnek az emlékműre, hanem Tar egyenes szárú betűi. Ezért a Karacsay kódex rovásbetűit Király Pál átírja latin betűre és augusztus 10 -én Omorra utazik Tarhoz. Sok régi szittyai írást visz neki és a Karacsay kódexből a latin betűre átírt 6 táltos éneket. Ebből kettőt Mihály, négyet a fia, István a juhász elődeiktől tanult betűkkel írták vissza rovásra, így ezt vésette Fadrusz a Zilahon felállítandó Tuhutum emlékmű talapzatára.

4. Az emlékmű avatása

A már említett Wesselényi szoborral együtt, 1902 szeptember 18-án avatták fel Tuhutum, azaz Tétény vezér rovásos, turulos emlékművét. Öt év telt el azóta, hogy 1897. július 1-én Fadrusz János aláírta a szerződést a Wesselényi szobor elkészítésére, továbbá

vállalta, hogy ingyen elkészíti egy millenniumi emlékmű tervét és a kivitelezéssel kapcsolatos feladatokat. Ebből a felajánlásból született a zilahi Tuhutum emlékmű, amelyet Fadrusz pogány oltárnak nevezett.

Az emlékmű a Királyi Törvényszéki Palota elé került egy frissen kialakított parkba, ezt a helyet Szikszai Lajos alispánról, 1848-as forradalmárról, királyi tanácsosról nevezték el, aki 1896-ban javasolta egy millenniumi emlékmű létrehozását. A Törvényszéki Palotáról 1907-ben készült fényképen szépen látszik a szobor elhelyezése.

Az emlékmű leírása: a bronzból készült madár szobra egy négyzetes alapú, felfelé keskenyedő oszlopon áll (obelisztk). A madár alatti részen dombormű fut körbe szalagszerűen. A madár előtti részlet Tuhutum – Tétény vezért ábrázolja, amint lándzsáját a honfoglalás jelképeként a földbe üti. A két oldalsó dombormű magyar harcosokat ábrázol. A hátsó részlet magyaros díszítésű, tulipánokkal vagy gránátalmákkal.

Ezek alatt van mind a négy oldalon a hat táltos ének a Karacsay kódex-ből. Ezek alatt mind a négy oldalon két-két lándzsán lókoponya van. Az egész emlékmű három és fél – négy méter közötti magasságú.

Az avatásokról készült régi fényképeken látható, hogy mindkét szobornál szívmengetően hatalmas tömeg van. Ezen a napon, tehát 1902. szept. 18-án Fadrusz Jánosnak egy írása is olvasható volt a Szilágy c. hetilapban, ebből egy fontos mondat: „Kitudódott, hogy a rovás – írás nem csak emlék, de való eleven kincse a nemzetnek s még maig is él a magyar nép között és hibátlanul föntartja eleink ősi kulturáját.”

5. Milyen madár a Zilahi turul?

Itt a szobor leírásánál szeretnék kitérni a madár fajtájára.

A magyarok turulmadarát általában a kerecsensólyommal azonosítják. Kézai Simon a 13. században írta, hogy „Etele (Attila) király címere, amelyet pajzsán szokott hordani, egy madárhoz hasonlított, amelyet a magyarok turulnak hívnak, fején koronával. Különbözik a hunok is, egész Géza herceg koráig (Géza fejedelem), amíg maguk közösen kormányozták magukat, ezt a címet viselték harcban.” A Képes Krónikában Attilát, Álmost, Árpádot turulos pajzzsal ábrázolják.

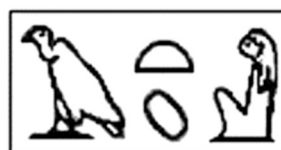
Szakács Gábor újságíró, rovásírás kutató beszélgetést készített Dr. Déri Jánossal a hortobágyi Madárkórház alapítójával és igazgatójával. Egyik kérdése: „A kerecsenről azt tartják, hogy az ősmagyarok szállásterületein honos. Igaz lehet?”

Dr. Déri János válasza: „A mondabeli turulmadár az altáji kerecsen... A mondára visszatérve, a kerecsen Ázsiában mindenütt megtalálható, ahol füves puszták vannak. A Kárpát-medencétől nyugatabbra, északabbra, délebbre viszont nincs, elterjedési területe valóban itt ér véget”. (Vadmadarak kórháza, Magyar Demokrata, 2015. július 1.)

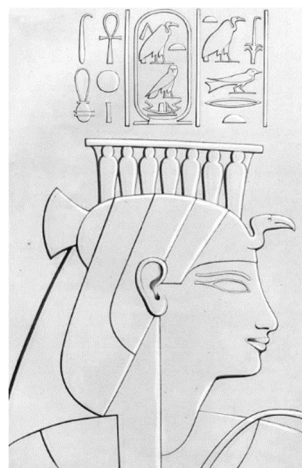
Fadrusz János madarának fajtája sok fejtörést okozott, többen a saskeselyűnek határozzák meg, a Turul visszaérkezése Zilahra c. filmben is ez hangzik el. Valóban keselyű, de miért választotta Fadrusz ezt a változatot sólyom helyett? Erre egyik tanulmányában találtam választ, amely a szoboravatás évében, az 1902-es év végén jelent meg a Budapesti Hírlap december 25-i számában.

Fadruszt nagyon érdekelte a rovásírás eredete, rokonsága. Olaszországi útja alatt alaposan foglalkozott a régi etruszk területek felirataival, másolta, rendszerezte őket, ennek alapján állapította meg az etruszk és a magyar rovásírás rokonságát. Kereste a közös őst és ezt az egyiptomi hieroglif írásban találta meg. Ebből következően Egyiptom ősi

műveltségével, ősi isteneivel is foglalkozott. Az egyiptomi anyaistennőt, Mut-ot keselyűként is ábrázolták. A keselyű Mut jelképe. Mut nevének hieroglif jele egy keselyű; ez a jel – ahogyan a Mut név – anyát is jelentett egyiptomi nyelven. Egyúttal az A hang hieroglif jele is egy keselyű. Ezt írja a Mitológiai Ábécé: Az Ámon-Ré isten feleségeként tisztelt MUT istennő...a Nap anyjaként is szerepel. Eredeti alakját a nevét jelentő keselyű személyesíti meg.” (1970/101.)

Mut neve hieroglif írással, a keselyűvel

Más nevezetes anyák ábrázolásánál is használták a keselyű hieroglifát és jelképet. III. Amenhotep jelentős fáraó édesanyja, Mutemwia királyné képén hieroglifaként (a felső sorban két keselyű) és fejdiszként is megjelenik.

A kép forrása:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Vulture-Mut_\(hieroglyph\)#/media/File:Mutemwiya.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Vulture-Mut_(hieroglyph)#/media/File:Mutemwiya.jpg)

Mindez nem zárja ki, hogy Fadrusz madarát, ahogyan azt már megszoktuk és megszerettük, továbbra is Zilahi turulnak nevezzük.

Még hozzáteszem, hogy mivel az A hang hieroglif jele egy keselyű, Fadrusz János a rovás A betűt ebből vezette le. Valóban jól vette észre, a keselyű erős csőre és hosszú nyaka A rovásbetűt formáz. Kutatásaim szerint azonban a rovásbetűk már a Tordos-Vinca műveltségben, az újkőkorból léteztek, tehát az egyiptomi írásnál jóval korábban, de ez a tanulmány most nem erről szól.

Feltűnő Mut anyaistennő neve és a német Mutter (anya) szó közötti hasonlóság is. Ennek bővebb kifejtése szintén nem ide tartozik.

6. Az Akadémia felháborodik és Bizottságot hoz létre

Fadrusz János megállapításának, hogy a rovásírás „még máig is él a magyar nép között és hibátlanul fönntartja eleink ősi kultúráját”, sajnos nem mindenki örült, hiszen így veszélybe került az írástudatlan, nomád, nyershúst a lova hátáról evő, nyelvét a finnugorságtól elcsenő, besenyőktől a Kárpát-medencébe üldözött magyarság akadémiai teóriája. Az emlékmű avatás hatására ugyanis nagyon megnőtt régi írásunk iránti érdeklődés, sokan kezdtek rovás emlékek felkutatásába.

A lelkes hangulatot Tóth Béla újságíró (1857-1907) törte meg, aki az Akadémiáig futott árulkodva és vizsgálatot követelve a „nagy kavarodás, félrevezetett közönség, mesterségesen szított lelkesedés, szégyenletessé fajuló ügy” miatt. Ez a Tóth Béla már egy 1899-ben megjelent, Magyar ritkaságok c. sok tévedést tartalmazó könyvében is kirohant több rovás emlékek ellen, hamisítványnak nevezve azokat. Különösen Somogyi Antalt bírálta, sületlenségnek nevezve a Somogyi által kiadott Régi magyar énekek-et, amely eredeti forrása volt a Tuhutum emlékműre vésett verseknek. Lázás állapotú elmeszüleménynek nevezi Somogyi egyik írását, halála után is gyalázva az 1848-49-es halálraítéletet.

Ez egyúttal a támadások gyökere, oka, hiszen a Habsburgok nem tűrhették, hogy egy általuk veszélyesnek és halálra ítélt embernek még elhunyt után is, bármilyen köze legyen az ünnepléshez. Az avatásra összegyűlt sok jó magyar ember lelkesedése is felszította amúgy is örökösen parázsló gyanakvásukat. A Tudományos Akadémia nyelvészettel foglalkozó részlege pedig kapva kapott a magyar ősiség elleni támadás lehetőségén.

Fadrusz, Király és Tar tevékenysége világossá tette, hogy a rovásírás él a magyar nép között és bizonyítja régi műveltségünket. Ez a tény úgy megrémítette az Akadémia főtitkárát, Szily Kálmán fizikust, hogy hivatalos bizottságot hozott létre bizonyítékok gyűjtésére és annak kivizsgálására, hogyan történhetett meg ilyesmi. A bizottság tagjai közé Fadrusz Jánost és Herman Ottó természettudóst is beválasztották, továbbá a következő akadémiai levelező tagokat: Szilády Áron törökös nyelvész, ifj. Szinnyei (Ferber) József finnugrista nyelvész, Katona Lajos néprajzkutató, Szilasi (Sonnenfeld) Móric finnugrista nyelvész. Először a Fadrusz János által a Szilágyi hetilapban említett három bizonyítékot vizsgálták meg.

1. Kozma Andor, aki Fadrusz János barátja volt, az 1900-ban elhunyt idős szolgálójukat említette, az eszes, jó humorú, de analfabéta Takács Évát. Mindent rovásírással jegyzett fel papírdarabokra (tehát mégsem volt analfabéta). A Bizottságnak viszont már azt írta Kozma Andor, hogy ezeket a cetliket nem tették el, így felmutatni nem tudja, sőt nem is volt az rovásírás, csak „rengeteg szapora ákombákom” (Akadémiai Jelentés – 7. old.)

2. „Dánoson egy családi levéltár nagyon sok rovás írású dokumentumot őriz”, mondta egy huszár főhadnagy Fadrusznak. A család azonban a Bizottságnak már úgy nyilatkozott, hogy csak egy ilyen papír van, azt is egy névrokonuk gyártotta, tehát hamisítvány. (Akadémiai Jelentés – 8. old.)

3. Egy másik huszár főhadnagy azt közölte Fadrusszal, hogy ő a rovás-írást mindig látta a pusztákon, pásztoroknál, bojtároknál, faragott fanyeleken. Szily Kálmán Herman Ottót kérte meg, hogy ismertesse, néprajzi kutatásai során találkozott-e ilyesmivel.

Herman Ottó azt írta e célra készült kis tanulmányában, hogy csak számrovást látott, betűrovást nem: „... én nem találtam semmiféle ősiségű szövegeket beróva ... a

népies fazekasság edényein sem ... és nincs tudomásom róla, hogy eleddig valaki a magyar ősfoglalkozások ... bármi néven nevezendő tárgyain, ősbetűs szövegeket beírva talált volna.” (Akadémiai Jelentés – 14. old.)

Az első két esetben egyértelmű, hogy vagy a Bizottság szigorúan számonkérő viselkedésének hatására, vagy mert meg akarták őrizni régi, becses értékeiket, sem Kozma Andornak, sem a dánosi levéltár tulajdonosainak eszük ágában sem volt odaadni a rovásírást szövegeket. Mint majd látni fogjuk Tar Mihály esetében, a Bizottság szinte bűnözőként kezelte a rovásírással kapcsolatba került polgárokat.

Hogy az általam is nagyra becsült Herman Ottó miért nyilatkozott ilyen furcsán, arra talán az lehet a magyarázat, hogy 14 éves gyermekként már jelentkezett az 1848-49-es forradalom katonájának, tehát a habsburgista hatóságok szemében mindvégig gyanús volt. Továbbá nem volt iskolában tanult szakember, és talán nem akarta, hogy a rovásírás felvállalása miatt egész addigi hatalmas és értékes munkásságát, tudományos eredményeit, nehezen kivívott tekintélyét a hivatalosságok tönkretégyék.

A Fischer Károly Antal, az 1889-ben megjelent A hún-magyar írás és annak fennmaradt emlékei c. nagyszerű és úttörő gyűjtemény szerzője is megtagadta a rovásírást „mielőtt a kakas megszólalt volna” (Máté, 26:70-74). A nagyhatalmú Szily Kálmán személyesen hallgatta ki és Fischer azt vallotta „ő sem látott ilyent soha.” Fischernek huszártisztként volt egy téves hadbírói elítélése, mely alól felmentették, talán ezzel zsarolták meg. Nagy szorgalmú, tehetséges ember volt, az első rovásírás gyűjteményt ő adta ki 1889-ben. Erdélybe, Svájcba utazott rovásírást keresni, saját költségén. A svájci hunok első leírója. Ő sem volt iskolában tanult szakember, talán azt remélte, ettől befogadják maguk közé. De még

annyira sem, mint Herman Ottót. Kifizették azzal, amit az Akadémiai jelentésben írtak, hogy gyönyörű a rákospalotai rovásírás gyűjteménye. (Halála után ez a gyűjtemény eltűnt!) Sebestyén Gyula felhasználta adatait, könyvét, de csak lesajnálóan nyilatkozott róla.

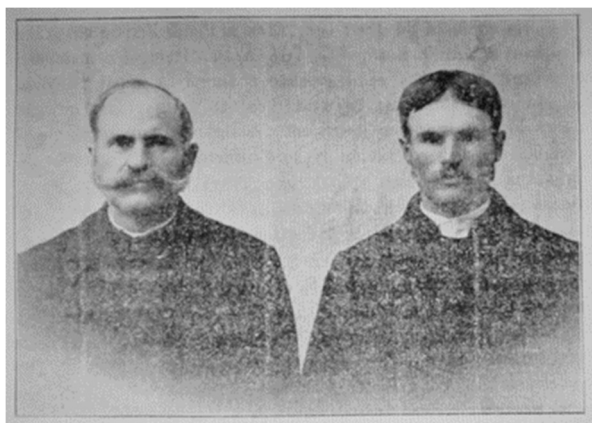
7. Tar Mihály és fia vallatása – megfélemlítés

Ez után a Bizottság Tar Mihály és fia szorongatásába kezdett. A történetet már röviden megírtam a Tászkok tetőtől a bosnyák piramisokig c. Szakács Gáborral közösen írt könyvünkben (2007/91).

Itt most bővebben: 1902. szeptember 28-án Szily Kálmán felkérte Dr. Szentklárai (Nedić) Jenő apátkanonok urat, az Akadémia levelező tagját, hogy utazzon le Omorra Tar Mihályhoz s „hitelesen állapítaná meg Tarék rovásírásának mibenlétét”. A kanonok úr 30-án utazott Tarhoz, s tán félt a „néppel” sőt egy rovásíróval való találkozástól, mert kíséretül Kabdebó Gergely alispánt, Berkeszi István történelem tanárt, aki a Múzeum Társulat főtitkára is volt, és Perényi Adolfot, a magyar irodalom és nyelv tanárát vitte magával. Más források szerint a községi bíró is jelen volt. A jegyzőkönyv megjelent a (Délmagyarországi) Történelmi és Régészeti Értesítő 2. kötetében, 1902-ben Temesváron (Perényi Adolf: Rovásírás Temes vármegyében).

A községi bíró, a jegyző és a járási főszolgabíró is jelen volt. Tán arra gondoltak, ha Tar a rovókéssel nagyon hadonászna, rögtön lehessen okot találni a letartóztatásra, hivatalos közeg elleni támadás okán. A vizsgálat kiterjedt „erkölcsiségükre, szavahihetőségükre és vagyoni állapotukra.” Láthatjuk tehát, hogy kifejezetten a megfélemlítésre és a megalázásra hajtottak. Tart kivallatták, hogy kitől tanulta s kikkel levelezett, hol látta ezt az írást. Elmondta, hogy „édes atyjától és egy Kovács Ferencz nevű szegény napszámos földmunkástól, kik már régen elhaltak.”

Tar Mihály megfontolt okossággal, tisztelettudóan válaszolgatott, amellyel bizonyára meglepte, sőt meg is szégyenítette az őt vademberként kezelő Bizottságot. Kiderült legnagyobb csodálkozásukra és bizonyára csalódottságukra, hogy Tar még olvasni is tud, tagja is a gattájai olvasókörenek, sőt azt a könyvforrást is megnevezte, amelyből az atyjától és Kovács Ferencről szerzett ismereteit kiegészítette a szittya írásról, Toldy László: A régi magyarok műveltségének története c. munkáját 1877-ből. (Az Akadémiai Jelentés névtelen írója kétszer is pontatlanul idézte a könyv címét, a 15. és 41. oldalon.)

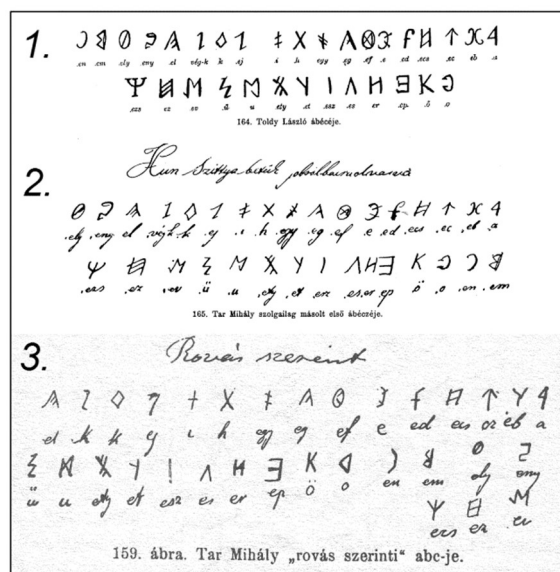

Tar Mihály és fia, István (Történelmi és Régészeti Értesítő, Temesvár, 1902.)

Tar Mihály fia, István is jelen volt és mint a bűnözőket, külön hallgatták ki őket „hogy az összejátszásnak vagy csalásnak minden lehetősége kizárva legyen.” Tar Mihályt végül is nem szállították bilincsben a vármegye házára, bár okosságával és méltóságteljes viselkedésével bizonyára kivívta maga ellen vallatói rosszindulatát. A vizsgálatról jegyzőkönyvet vettek fel, ezt közölte a fentebb már említett Perényi Adolf tanár.

Tarnak másnap, október elsején is tekintélyes vendége volt: Dr. Sebestyén Gyula néprajzkutató, akinek sokat köszönhet a rovásírás tudománya, de néhány véleményével nem érthetünk egyet.

Hogy tudatosan, vagy véletlenül került el az előző napi akadémiai Bizottságot, esetleg ellentét volt köztük, ezt nem tudhatjuk. Sebestyén azt írta, hogy csak a helyi jegyzőtől értesült az előző napi látogatásról. Eszerint a jegyzőhöz ment először Sebestyén. Tar a tőle szokásos nyájas nyugalommal, sőt ebédrel fogadta, rovásbotot is készített neki és a Nemzeti Múzeumnak. Sebestyén rátért arra fontos kérdésre is, hogy Tar miért ír egyes betűket másként, mint az általánosan ismertek, pl. B, D, F, H, NY, O, Ü, V. Tar elmondta, hogy a szittya írást elődeitől tanulta, s a csorvási – „Sió réti tanya gerendáin, mint 6-7 éves fogékony fiúcska, ő is látta a felaggatott rovás botokat...tavasszal hogyan metszik rovásra a fűre kivert marhaállomány számát és fajtáit... ősszel a számadásnál atyja megint csak rovásról olvasta le, hogy...mennyi a bika, a tehén, a másod és harmad fű tinó, üsző, a szopós és rúgott borjú, és mennyi volt a dög”.

Forrás: Sebestyén Gyula: Rovás és rovásírás (1909)

1. Toldy László betűsora A régi magyarok műveltségének története c. könyvéből
2. Tar Mihály másolata Toldy László betűsoráról
3. Tar Mihály betűsora, ahogyan a gyermekkorában látottakra emlékezett

Tar kitért arra, hogy Király Pál is „kitanácsolta” (kioktatta) egyes betűkkel kapcsolatban. De azt sem tagadta le, hogy

ismeri Toldy László ábécéjét A régi magyarok műveltségének története (1877) c. könyvéből.

Sebestyén helyesen vette észre néhány betűnél az 1501-es Csíkszentmártoni (Csíkszentmihályi, Csíkszentmikósi) jelekkel való hasonlóságot. A 2-es betűsor alá Sebestyén azt írta a könyvében: „Tar Mihály szolgál (!) másolt első ábécéje”. Sebestyén, bár a rovásírás történetének legnagyobb alakjai közé tartozik, gőgössége nem teszi rokonszenvéssé. Itt is kettős mércét alkalmaz: az iskolázatlan Tar „szolgálilag” másol, de ha ő, Sebestyén Gyula, akadémiai tag várományos másol egy rovás ábécét, azt természetesen „tudományosan” teszi.

A felsoroltak ismeretében az is értehetetlen, miért minősül hamisítványnak, ha valaki olyan betűsort használ, amelynek néhány jele megegyezik egyes történelmi betűsorokkal. Ez csak azt jelentheti, hogy az akadémiai Bizottság az érvek és bizonyítékok ellenére már előre meghozta döntését ezen értelmetlen ürügy alatt: mivel Tar nem az őseitől, hanem könyvből tanulta, ezért a rovásírás magyar nép között már nem él.

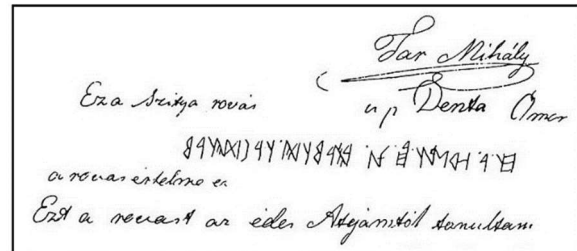
Erre cáfolnak majd rá a halasi rováspálcák és még sok azóta előkerült hiteles rovásemlék.

És rációfól egy személyes emlék is, a budapesti Varga Márta nyugdíjas idegennyelvi levelező emléke nagyapjáról, Varga József postafőellenőről, aki Omoron született 1886-ban, keresztapja pedig Tar Mihály volt. Mivel keresztszülőnek lenni nagy tisztesség, ez is mutatja, a Tar család megbecsült volt a faluban. Varga Márta tanulmánya olvasható a Mély titkú rovással c. könyvemben (2017/177. old.)

Forrai Sándor tanárt, rovásírás kutatót felkereste Tar Mihály unokája, a Temesváron élő Ferenczy Mihályné, aki elmondta, hogy nagyapja valóban a családban tanulta a rovásírást. Együttal átadta Tar 16 féle,

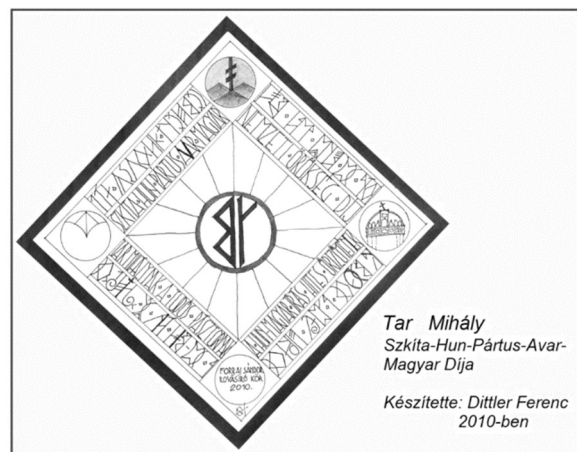
különböző szerzőktől összegyűjtött betűsorát. Forrai Sándor a beszélgetést magnetofonra is rögzítette. (1994/360-361.)

Számomra Tar ötletes, egyedi, saját alkotású, semmilyen könyvben nem található összerovásai a legnagyobb bizonyítékok arra, hogy Tar azt a pusztákon, az őseitől tanulta.

Tar levelének részlete összerovással, 1902. szept. 6. (Akadémiai Jelentés, 1903/31. old.)

Az ábrán látható Denta szó a Temes megyében lévő községközpontot jelenti, ehhez tartozik Omor is.

2007-ben Szakács Gáborral azért hoztuk létre a Szkíta-Hun-Pártus-Avar-Magyar Örökség Díjat, hogy mellőzött, elhallgatott nagyjainkra felhívjuk a figyelmet. Eddig Forrai Sándor, Torma Zsófia, Fischer Károly Antal, Fehérné Walter Anna, 2010-ben pedig Tar Mihály kapta. Erre az alkalomra festette meg Szabó Klára művésznő Sebestyén Gyula könyve alapján arcképét, Dittler Ferenc pedig a díjat készítette el. Nagy örömünkre szolgál, hogy Tar Mihály egyik leszármazottja, Kvaszta Csilla Tünde és férje, Zoltán el tudott jönni hozzánk Erdélyből átvenni a díjat, a Szakács Gábor által a XVI.

kerületi Móra Ferenc Ált. Iskolában rendezett rovásírás versenyen.

Balról: Szakács Gábor, mellette Tar Mihály arcképe, továbbá Friedrich Klára, Kvaszta Csilla, Dittler Ferenc, Mandics György.

A Szili Kálmán által alakított akadémiai Bizottság egy Jelentésben foglalta össze a saját megállapításait. Ennek címe: A rovásírás él-e a magyar nép között? A M. Tud. Akadémia I. osztályától véleményadásra kiküldött bizottság elé terjesztett JELENTÉS. Budapest, 1903. Szerzőségét senki nem merete nevével vállalni, tehát ez egy „névtelen jelentés”.

Az Akadémiai Jelentés több ellentmondást tartalmaz: például közli, hogy Herman Ottó levelet írt Tar Mihálynak a számrovással kapcsolatban 1902 okt. 24-én és küld neki egy számsort (melyet mi is most használunk, kivéve az 50-est, mely fordítva van). Tar őszintén azt válaszolja, hogy nem emlékszik ilyen számjegyekre a gyerekkorából. Az Akadémiai Jelentés névtelen írója igen felháborodik, hogy Tar azt akarja elhithetni, a békési gulyásoknak még a számrovása is más rendszeren alapult, mint a hódmezővásárhelyi, stb. pásztoroké. Pedig Herman Ottó 1903-as tanulmányában kijelenti, hogy a számrovás, botrovás tájegységenként más és más képet mutat: „Ez tehát élő dolog és óvás azok számára, kik hajlandóságot mutatnak egységes merev rendszert keresni, vagy kimagyarázni.” Tar Mihálytól viszont számon kérték ezt az egységes, merev rendszert. Ellentmondás az

is, hogy bár Tar betűsora hamisítványnak minősül az Akadémiai Jelentés-ben, Herman Ottó mégis ezt a betűsört használja Az összeg és az ősbetű viszonya irodalmunkban c. tanulmányában (Archaeologiai Értesítő, 1903).

Lestár Péternek van két bikája, huszonhét anyabarma, tizenhét harmadfű üszője, hat rúgott borja (Herman, 1903)

Legmegdöbbentőbb, hogy az Akadémiai Jelentés névtelen megfogalmazója a Gödri Ferenc szepsiszentgyörgyi polgármester által bemutatott és a rovásírás történelmi emlékei között megbecsült helyet elfoglaló 1770-es névnapi köszöntőt „rosszul sikerült névnapi tréfának” nevezi. (Akadémiai Jelentés – 49. old.)

Az Akadémiai Jelentés minden bizonyíték ellenére ragaszkodik ahhoz, hogy a magyar nép csakis számrovást használt. Mivel a „rendes” finnugoroknak csak számrovásuk volt, ezért a magyarok ne ugráljanak, rebelliskedjenek az írásműveltségükkel, ez volt a tudományos hozzáállás. Hogy Tar Mihály rovásírást is látott, nem csak számrovást, ezt a Bizottság úgy értékelte, hogy „élénk fantáziája hitette el vele, hogy azok a számrovások, amelyeket gyermekkorában a békésmegyei pásztoroknál látott, betűrovások s, hogy azokon a számjegyek s billogok szittyá betűk voltak.”

A tanulmány folytatása megjelenik az Ősi Gyökér 2023. január-márciusi számában.